

Kırkan, A. (2021). Arapçadan Zazacaya Geçen Sözcükler Üzerine Bir Analiz , The Journal of Mesopotamian Studies, 6 (1), 13-41 DOI: 10.35859/jms.2021.829599.

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFO

Article Type/Makale Türü: Research Article /
Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 22.11.2020
Accepted / Makale Kabul Tarihi: 17.02.2021
Doi: 10.35859/jms.2021.829599

ARAPÇADAN ZAZACAYA GEÇEN SÖZCÜKLER ÜZERİNE BİR ANALİZ

Ahmet KIRKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi,
Kürt Dili ve Kültürü ABD, ahmetkirkkan@gmail.
com, <https://orcid.org/0000-0003-3885-5218>

ÖZ

Birbirine yakın coğrafyalarda konuşulan diller arasında dil etkileşimi sık karşılaşılan bir durumdur. Zazacanın konuşulduğu coğrafyada Türkçe, Arapça, Ermenice, Kurmanca gibi birçok dil konuşulmaktadır. Zazaca kültürlerin ve dillerin karşılaşma alanında konuşulduğu için, Zazacanın üzerinde farklı dillerin etkisi vardır. Bu çalışmada Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcükler üzerinde durulacaktır. Arapça, Zazacaya komşu olan diğer dillerden farklı olarak, İslam dininin dili olmasından dolayı bölge dillerinin hepsini etkilemiştir. Çalışmada Zazalar ve Zazaca üzerine bazı bilgiler verildikten sonra diller arasında sözcük alışverişi üzerinde durulacaktır. Bulgular kısmında örnek sözcükler üzerinden, Zazacaya geçmiş olan Arapça sözcükler incelenecektir. Vate Çalışma Grubu'nun son yayımlanmış olduğu sözlük temel alınarak tespit edilmiş olan Arapça sözcükler ise ek kısmında verilecektir. Bu alanda daha önce bir çalışma olmadığı için, bu çalışmada tespit edilen veriler önemlidir. Çalışma metodu olarak sözlük taraması kullanılmıştır. Çalışmada bu sözcüklerin kullanım sıklığı, kullanım

alanları, geçiş şekilleri gibi özellikler üzerinde durulmamıştır. En fazla sözcüğün geçtiği sesler grafik şeklinde verilmiş, böylelikle Arapçadan geçen geçen seslerin yoğunluğu tespit edilmiştir. Böylelikle Zazaca ve Arapça arasındaki dil etkileşimi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada sadece sözcüklerin kök kısmı ele alınacak, aynı kökten türetilmiş olan sözcüklere yer verilmeyecektir. Bundan dolayı Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcüklerin sayısı çok daha fazladır.

Anahtar Sözcükler: Zazaca, Arapça, Dilbilim, Sözcük, Ödünçleme

An Analysis on Words Transitioned From Arabic to Zazaki

ABSTRACT

Language interaction between languages spoken in close geographies other a common situation. Many languages such as Turkish, Arabic, Armenian and Kurmanc are spoken in the geography where Zazaki is spoken. Since Zazaki is spoken in an encounter field of cultures and languages, different languages have an effect on Zazaki. In this study, the words passed from Arabic to Zazaki will be emphasized. Unlike other languages neighboring Zazaki, Arabic has affected all languages of the region because it is the language of the Islamic religion. After giving some information on Zazas and Zazaki, word exchange between languages will be focused on. In the findings section, Arabic words that have been translated into Zazaki will be examined through the sample words. Arabic words determined on the basis of the dictionary published recently by the Vate Study Group will be given in the appendix. The data determined in this study are important as there has been no previous study in this area. Dictionary searching was used as a research method. The study did not focus on features such as the frequency of use of these words, usage areas, and transitional forms. Only the sounds in which the most words occur are given in graphic form, and the density of the sounds in which the most Arabic words occur has been determined. Thus, the language interaction between Zazaki and Arabic was tried to be revealed. Only the root part of the words will be discussed in the study. Words derived from the same root will not be given. Therefore, the number of words that have passed from Arabic to Zazaki is much more.

Keywords: Zazaki, Arabic, Linguistics, Vocabulary, Borrowing

Extended Summary

Interaction between languages is a necessary and compulsory situation. Language interaction is common among languages spoken in geographies close to each other. The interaction between languages is one of the most fundamental evidence that languages are alive. No matter how different the place where the speakers of the language live is surrounded by different nations, the interaction between languages becomes intense and diverse. Many languages such as Turkish, Arabic, Armenian and Kurmanji are spoken in the geography where Zazaki is spoken. Since Zazaki is spoken in the field of encountering cultures and languages, different languages have an effect on Zazaki. This study is important as it will examine language interaction through Zazaki and Arabic. The framework of the study is limited to identifying the interaction between Zazaki and Arabic, the words transmitted to Zazaki. The aim of the study is to identify the words that have passed from Arabic to Zazaki at the phonological level, to classify these dictionaries and to sort them alphabetically. Arabic influenced Zazaki more than neigh-

boring languages. Because, unlike other languages that are neighboring Zazaki, Arabic has affected all languages of the region because it is the language of the Islamic religion. In other words, Arabic has an effect on languages such as Kurmanji, Persian, and Turkish. After giving some information on Zazas and Zazaki in the study, word exchange between languages will be emphasized. The reason for providing information about Zazas is to determine the direction and intensity of language interaction. This interaction was found to be more intense, especially in the southern rim of the Zazaki. In the findings section, Arabic words that have been translated into Zazaki will be examined through the sample words. According to the findings, some words passed directly from Arabic to Zazaki, while some words passed through a second language such as Turkish. While the meaning shift does not occur much in the words taken directly, in the Arabic words that are transferred to Zazaki on the second language, the meaning shift is often seen. Zazaki refers to the meaning of the second language in Arabic words taken on the second language. Arabic words that are determined based on the dictionary published by the Vate Working Group in the study will be given in the appendix. Here, the Turkish meaning of the word and its opposite Arabic word used in Zazaki are given. It should not be considered strange to have Turkish words starting with some non-Arabic letters. The aim of the study is not Turkish words, but words that pass from Arabic to Zazaki. The data determined in this study are important as there has been no previous study in this area. Because different languages and cultures have an influence on Zazaki. Perhaps the most important of these languages and cultures is Arabic and Islamic culture. Searching dictionaries was used as a working method. The study did not focus on features such as the frequency of use of these words, their usage areas, and their transitions. Although this study enters the field of socio-linguistics, it goes beyond the limits of this study. The sounds in which the most words are mentioned in the words that have passed from Arabic to Zazaki are given in graphic form, thus the density of the sounds passing through Arabic has been determined. Thus, the language interaction between Zazaki and Arabic was tried to be revealed. In the study, only the root part of the words will be discussed, words derived from the same root will not be included. If words derived from the same root were also included in the study, it can be predicted that the number of detected words would increase several times. Therefore, the number of words that have passed from Arabic to Zazaki is much more. It is hoped that this study will create an infrastructure for further studies. Language interaction studies on this basis will be more robust and comprehensive.

Giriş

Dilde değişim ve diller arasında etkileşim sık karşılaşılan ve aslında kaçınılmaz olan bir durumdur. Değişmeyen ve değişmeye mukavemet gösteren diller zaman içerisinde ortadan kalkmaya mahkûm olurlar. Dil, tekdüze bir yapıya sahip değildir ve bu durum aynı zaman ve aynı coğrafyada yaşayan bireylerin dillerinin bile farklı olması şeklinde ortaya çıkar. Dili konuşanlar arasında var olan farklılıklar, dil değişimlerinin temelini oluşturur. Dil değişimleri, önce küçük bir grup içerisinde başlar ve yaygınlaşarak dilde bir kural halini alır. Küçük gruplara ait olan bu dil değişim alışkanlıkları, dilin ses sistemini oluşturur. Değişim sürecinde dildeki ikincil karakterler birincil karakterlere, birincil karakterler de ikincil karakterlere döner. Bu değişim, dilin kendisini değiştirme ve koruma refleksiyle meydana gelir. Dilde meydana gelen değişimin hızını ve yönünü tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Bu değişim yavaş olabileceği gibi, hızlı bir şekilde de meydana gelebilir. Aynı durum Zazaca için de geçerlidir. Zazacada değişimin yönünü ve hızını tespit etmek zordur. Teknolojik gelişmelerle beraber değişimin yönü ve hızı çeşitlenmiştir.

Zazalar geçmişten beri Kurmancca, Türkçe, Arapça ve Ermenice konuşulan bir bölgede yaşamaktadırlar. Yaşadıkları bölge göz önüne alındığında Zazaca üzerinde çeşitli dillerin etkisinin olduğu anlaşılabilir. Bu dillerden bazıları Zazaca üzerine çok etki ederken, bazılarının etkisi daha sınırlı bir şekilde olmaktadır. Bazı dillerin etkisi ise, örnek olarak Türkçenin, artarak devam etmektedir. Bu durum aslında yeni değildir. Zazaca yazılmış olan ilk metinlerden olan Osman Esad Efendi'nin (1852-1928) yazmış olduğu *Bîyîşa Pêxemberî* adlı mevlitte de Türkçe bazı sözcüklere rastlanmaktadır. Teknolojik gelişmeler, Zazaların yaşadıkları bölgelerde okullaşma ve okula gitme oranının artması, sosyal medya kullanımı gibi etkenlerden dolayı Zazacada Türkçenin etkisi günden güne artmaktadır. Özellikle eğitim süreci bu etkinin artmasına ve kalıcı hale gelmesine neden olmuştur.

Zazacada Arapçanın etkisi birkaç yönden ele alınmalıdır. Arapça, Kur'an-ı Kerim'in dili olması dolayısıyla, Müslüman toplumlar arasında *kutsal dil* olarak kabul edilmiştir. Tarihi süreçte Zazaların yaşadıkları yerlere hâkim olan devletlerde de Arapça çok önemli olmuş ve yüzlerce yıldır Zazaca, Arapçanın etkisinde kalmıştır. 1899 yılında Mela Ehmedê Xasî (1867-1951) tarafından yayımlanmış ilk Zazaca mevlidin dili, yoğun bir şekilde Arapçanın tesiri altındadır. Dini etkinin dışında Siverek gibi Araplara yakın olan bölgelerde konuşulan Zazacanın, fonetik açıdan -seslerin artikülasyonu ve gırtlak etkisi gibi- Arapçanın etkisinde olduğu söylenebilir. Bu fonolojik etki Zazaca konuşulan bölgelerde kuzeye doğru gidildikçe azalmaya başlar.

Bu çalışmada Arapçanın Zazaca üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Arapçanın etkisi dini metinlerde çok daha açık bir şekilde kendisini göstermektedir. Ama günlük kullanılan dilde de bu etkiye rastlamak mümkündür. Çalışmada, Arapçadan Zazacaya geçen sözcüklerin tespitinde Vate Çalışma Grubu'nun 2019 yılında yayımladığı sözlük temel alınmıştır. Bu sözlükte geçmeyen ama ödünç alınmış sözcükler de eklenmiştir. Sözcükler tespit edilirken, sadece kök şekli çalışmada kullanılmış, Zazaca eklerle çekime girmiş olan ve zamanla Zazacalaşmış sözcükler çalışmaya eklenmemiştir. Çalışmanın ilk kısmında Zazalar ve Zazaca hakkında genel tanıtıcı bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda ise Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcüklerden monogram olarak seçilmiş sözcükler analiz edilmiştir. Bu sözcüklerden bazıları Zazacaya geçerken anlam kaymasına uğramış; bazı sözcükler direk

bir şekilde Arapçadan alınmışken bazı sözcükler ise Türkçe üzerinden Zazacaya geçmiştir. Bulgular kısmında bu sözcükler incelenirken kökenleri ve anlamları hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

Çalışmanın son kısmında Arapçadan Zazacaya geçen sözcükler ek olarak verilmiştir. Verilen sözcükler alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu sözcüklerle ilgili olarak bulgular kısmında istatistiksel bilgiler grafik olarak verilmiştir. Böylelikle Arapçadan Zazacaya geçen sözcüklerin en fazla hangi harfle başladığı, hangi harfte kaç tane sözcük olduğu gibi veriler verilmiştir. Çalışmada tespit edilen sözcüklerle Arapça ve Zazaca arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Zazaca

1.1. Zazaca ve Konuşulduğu Coğrafya

Zazalar, çok az çalışılmış etnik gruplardan birisidir. Son yıllarda Zazalar ve Zazaca üzerine bazı kültürel ve akademik çalışmalar yapılmış olsa da, bu çalışmalar yeterli seviyede ve nitelikte değildir. Zazalar yoğunluklu olarak Türkiye'nin doğusunda ve güneydoğusunda yaşamaktadırlar. Halen Zazaların Kürt olup olmadıkları, Zazacanın ise Kürtçenin bir lehçe mi yoksa müstakil bir dil mi olduğu tartışmaları devam etmektedir. Çalışmada lehçe-dil ve adlandırma tartışmalarına girilmeyecektir. Aşağıda Zazaların yaşadıkları yerler ve bölgeye göre Zazaların kendilerini ve diyalektlerini adlandırmaları kısaca izah edilecektir. Zazaların yaşadıkları yerler, bölgesel olarak Arapçanın Zazaca üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amacıyla belirtilmiştir. Arapça konuşulan bölgelere uzak olan mntıklalarda konuşulan Zazacada doğal olarak bu etki az olacaktır.

Dimilkî, Kirdkî, Zazakî ve Kirmanckî olarak adlandırılan bu diyalekt, yoğun bir şekilde güneydoğu ve doğuda konuşulmaktadır. Bu diyalekti konuşanlar; Dêrsim (Tunceli) ve çevresinde kendilerine *Kirmanck* ve diyalektlerine *Kirmanckî* demektedirler. Çermik, Gerger ve Siverek'te oturan Zazalar kendilerine *Dimilî*, diyalektlerini ise *Dimilkî* olarak adlandırmaktadırlar; ayrıca Kozluk (Hezo) ve Baykan (Hawêl) çevresindekiler de kendilerine *Dimbilî* derler. Diyarbakır'ın bir kısmı ile Bingöl'de oturan Zazalar kendilerini *Kird*, diyalektlerine *Kirdkî* demektedirler. Mela Ehmedê Xasî tarafından yazılmış olan ilk mevlidin son kısmında da *Kird* adı geçmektedir. Bu açıdan bu isimlendirmenin yeni olmadığı ifade edilebilir. Elazığ ve çevresinde oturanlar ise kendilerine *Zaza* ve diyalektlerine *Zazakî* demektedirler. Zazalar genellikle bu son adlandırmayla bilinmektedirler (Kırkan, 2019: 109-110).

Zazalar yoğunluklu olarak 13 ilde ve bu illerin ilçelerinde oturmaktadır. Bu iller ve ilçeler; Adıyaman (*Semsûr*) ilinin Gerger (*Aldûş*) ilçesinde; Batman ilinin Kozluk (*Hezo*) ve Sason (*Sason*) ilçelerinde; Bingöl (*Çewlîg*) ilinin merkez ilçesinde, Adaklı (*Azarpêrt*), Genç (*Dara Hênî*), Karlıova (*Kanîreş*), Kiğı (*Gêxî*), Solhan (*Bongilan*), Yayladere (*Xorxol*) ve Yedisu (*Çêrme*) ilçelerinde; Bitlis (Bidlîs) ilinin Mutki (Motkan) ilçesinde; Diyarbakır ilinin (*Dîyarbekir*) kent merkezinde ve Çermik (*Çêrmuge*), Çüngüş (*Şankuş*), Dicle (*Pîran*), Eğil (*Gêl*), Ergani (*Erxenî*), Hani (*Hênî*), Lice (*Licê*), Hazro (*Hezro*), Kulp (*Pasûr*) Kocaköy (*Karaz*) ve Çınar (*Çınar*) ilçelerinde; Elazığ (*Xarpêt*) ilinin kent merkezinde ve Maden (*Maden*), Palu (Pali), Karakoçan (*Depe*), Kovancılar (Qowancîyan), Sivrice (*Sîvrîce*), Alacakaya (*Xulamana*) ve Arıcak (*Mîyaran*) ilçelerinde; Erzincan (*Erzingan*) ilinin Çayırılı (*Mose*), İliç (*Îlîç*), Kemah (*Kemax*) ve Tercan (*Têrcan*) ilçelerinde; Erzurum (Erzirom) ilinin Aşkale (*Aşqe*), Çat (*Çad*), Hasankale (*Hesenqe*), Karayazı (*Gogsî*) ve Hınıs (*Xinûs*) ilçelerinde; Muş (*Mûş*) ilinin Varto (*Gim-*

gim) ilçesinde; Siirt (*Sêrt*) ilinin Baykan (*Hewêl*) ilçesinde; Sivas (*Sêwas*) ilinin Kangal (*Qengal*), Zara (*Zara*), Ulaş, İmranlı (*Çît*) ve Divriği (*Dîvrîgî*) ilçelerinde; Tunceli (*Dêrsim*) ilinin kent merkezi ve Pülümür (*Pilemurîye*), Nazimiye (*Qisle*), Ovacık (*Pulur*), Hozat (*Xozat*), Pertek (*Pêrtage*), Mazgirt (*Mazgêrd*) ve Çemişkezek (*Çemişgezek*) ilçelerinde; Şanlıurfa (*Ruha*) ilinin Siverek (*Sêwregi*) ilçesinde ve çok az da olsa Hilvan (*Curnê Reş*) ilçesinde yaşamaktadırlar (Yıldırım vd., 2012: 15-16). Bu yerleşim yerleri dışında Aksaray Ortaköy; Ardahan Göle; Gümüşhane Kelkit ve Şiran; Malatya Pütürge ve Arguvan; Kars Sarız; Konya Ereğli; Tokat Almus'ta da Zaza nüfusu vardır (Kırkan, 2019: 111-112).

Zazaca yazılı ilk eserler 1856-58 yılları arasında Peter I. Lerch tarafından toplanmış olan folklorik metinlerdir. İlk telif eser ise 1899 yılında Mela Ehmedê Xasî tarafından yazılmış olan mevlittir. Yukarıda ifade edildiği üzere bu mevlidin sonunda *Mewlidê Kirdî* ifadesi geçmektedir. Zazaca yazılmış olan ikinci metinse 1903 yılında Osman Esad Efendi tarafından yazılmış olan ve 1933 yılında yayımlanmış olan mevlittir. Arada yazılmış olan bazı eserlere rağmen, Zazaca olarak uzunca bir süre eser verilmemiş ve ancak 1960'lı yıllarda yayımlanan *Roja Welat* adlı gazetede Zazaca yazılar çıkmaya başlamıştır. Bundan sonra Özgürlük Yolu ve *Devrimci Demokrat Gençlik* gibi periyodik yayımlarda Zazacaya rastlamak mümkün olmuştur. Modern anlamda ilk edebi örneklere ancak 1979 yılında yayımlanmış olan *Kovara Tîrêj*'de (Tîrêj Dergisi) rastlanılır (Kırkan, 2018). 1996 yılında Vate Çalışma Grubu tarafından *Kovara Vateyî* (Vate Dergisi) çıkarılmaya başlanmıştır. Bu dergi halen yayım hayatına devam etmektedir ve şimdiye kadar 65 sayı yayımlanmıştır. 2010 yılından sonra Zazaca yazında birçok yeni kitap, dergi ve gazete yayım hayatına başlamıştır (Vate, 1996-2020).

Aşağıda Hint-Avrupa Dil Ailesi ve Zazacanın bu dil ailesindeki yeri izah edilecektir. Diller morfolojik ve fonolojik özelliklerine göre tasnif edilebilecekleri gibi, coğrafyaya göre de sınıflandırılabilir (Eker, 2015: 65). Coğrafyaya göre yapılan sınıflandırmada bazen izole dileler ortaya çıkabilmektedir. Genel olarak dil bilimsel özelliklere göre yapılan sınıflandırma daha fazla tercih edilmektedir.

1.2. Hint-Avrupa Dil Ailesi ve Zazaca

Dünya üzerinde konuşulan diller, dil aileleri şeklinde tasnif edilir. Dil ailelerinin sayısı ve adları değişebilir; bu dil ailelerinden en büyüklerinden birisi Hint-Avrupa Dil ailesidir. Hint-Avrupa Dil Ailesi, Asya kolu ve Avrupa kolu olarak ikiye ayrılabilir. Hint-İran kısmı Asya kolu iken, geri kalan dillerin hepsi Avrupa kolunda yer almaktadır (Eker, 2015: 66). Zazaca, Hint-Avrupa Dil Ailesinin, Hint-İrani kısmında yer almaktadır. Bu dil ailesinin Hint-İran kolu da kendi arasında *Hint grubu* ve *İran grubu* olmak üzere ikiye ayrılır. Hint grubu daha çok Pakistan, Hindistan, Sri Lanka ve Nepal'de konuşulan dilleri kapsamaktadır. İran grubu veya koluysa İran, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Afganistan gibi ülkelerde konuşulan dilleri kapsar (Kıran ve Eziler Kıran, 2013: 39).

Hint-Avrupa Dil Ailesi çok geniş bir coğrafyada ve çok sayıda devlet tarafından resmi olarak kullanılan dilleri kapsamaktadır. Sadece Hindistan'da 1500'den fazla dil ve diyalekt konuşulmaktadır. Ayrıca burada 50'den fazla öğretim dili ve 14 tane resmi dil vardır. Bu durum, Hindistan mozaikliğini belirtmesi ve Hint-Avrupa Dil Ailesi'nin sınırlarını ve kozmopolit yapısını yansıtmaları açısından önemlidir. Bu dil ailesine mensup olan diğer dillerde de buna benzer durumlar vardır. İrani dillerin içerisinde en yaygın olarak konuşulan dili Farsçadır. Farsça, İran ve çevre ülkelerde 80 milyon kişi

tarafından konuşulmaktadır (Eker, 2015: 66). Kürtçe de bu dil ailesinin İrani kola mensup bir dildir. Kürtçe konuşanların sayısı tam olarak bilinmemekle beraber, 40 milyon civarında konuşanın olduğu tahmin edilmektedir. Zazaca, Kürtçenin diğer diyalektlerden daha fazla Kurmanca ile etkileşim içerisinde. Bu durum dil içi bir etkileşim olarak değerlendirilebilir ama Zazacanın diğer dillerle ve özellikle Arapçayla kurmuş olduğu, çoğu sefer tek taraflı, ilişki incelenmeye değerdir.

2. Dil Değişimleri ve Etkileşimleri

Dillerin diğer dillerle etkileşime girmesi ve bu etkileşim sonucunda diğer dillerden sözcük alması ve onlara sözcük vermesi sık karşılaşılan bir durumdur. Diller arasında meydana gelen etkileşimde sadece sözcük alışverişi meydana gelmez. Dille beraber kültürel alışverişler de meydana gelir. Çünkü dil sadece sözlü iletişim aracı değildir. Aynı zamanda dille kültürel etkileşim ve iletişim de sağlanır. Zazaca da komşu olduğu diğer dillerden etkilenmiş ve onlardan ödünç sözcükler almıştır. Teorik çerçeveden ve ödünçleşme şekilleri ve yönlerinden bahsetmek yerine burada Zazacanın etkileşimde olduğu diller ve ödünç almaya örnek verilecektir. Bu dillerden de özellikle Arapça üzerinde durulacaktır.

2.1. Zazacanın Etkileşimde Olduğu Diller

Zazaca üzerinde Kurmanca, Türkçe, Farsça ve Arapça gibi birçok dilin etkisi vardır. Zazaca üzerinde Ermenicenin etkisi sınırlıdır. Zazacada etken ortaç yapı eki olarak kullanılan {-ox}; Türkçedeki /ğ/ sesine yakın olan /x/ sesi, özellikle Zazacanın kuzey ağızlarının fonolojik özellikleri buna örnek olarak gösterilebilir. Eğitimin yaygınlaşması ve sosyal medya araçları Türkçenin Zazaca üzerindeki etkisinin artmasına neden olmaktadır. Zazalar gündelik yaşamlarında Türkçeyi daha fazla kullanmaya başlamışlardır.

Zazaca ilk klasik metinlerde de Türkçenin izlerine rastlamak mümkündür. Örnek olarak Osman Esad Efendi'nin ve Mela Ehmedê Xasî'nin mevlidinde geçen Türkçe bazı sözcükler verilmiştir. Osman Esad Efendi'nin mevlidinde bu türden sözcüklerin Mela Ehmedê Xasî'nin mevlidinden daha fazla olduğunu ifade etmek gerekir.

“Va: “Min zerrî kerd şîran koşkî miyan”

Îta cayê to niyo” va beqçîyan.” (Osman Esad Efendi, 2018: 180).

“Roj bi roj keskûn kerê şîmşêrê cey,

Kor kerî tidişmenandê dîndê ey.” (Osman Esad Efendi, 2018: 202).

“Ademî va Rebbî ez hêvî kena

Yê biya qarşî xo rê ez vînena” (Yergin, 2015: 150).

Farsça ile Zazaca aynı dil ailesinde yer alan, komşu ve akraba iki dildir. Bu iki dil arasında sözcüklerin köklerini ve hangi dilin diğerinden ödünç sözcük aldığını tespit etmek mümkün değildir. Ancak bazı sözcüklerin Farsçadaki şekliyle kullanılması, bu sözcüklerin Farsçadan Zazacaya geçtiğini düşündürmektedir. Aşağıda bu sözcüklere örnekler verilmiştir.

“Va: “No razî kerdo Rebbi’l-‘alemîn,
Aferîn no haldê neyrê aferîn !” (Osman Esad Efendi, 2018: 181).

“Va ‘Eceb min de memanê Se’diyan
Ez bi nê şiklî eger şî asiman” (Yergin, 2015: 166).

“Her çi qas pey dilope behr denêbeno zî
Ti bixebît, şewqê xo kê m mekir, ca verde.” (Merdimîn, 2004: 14).

“O wext resay çewresî, pêro zî şadimanî
Nimaz kerden mu’mînan, heta o roj mîyanî” (Babij, 2009: 29).

Zazaca ve Kurmanca konuşanlar içi içe coğrafyalarda yaşamaktadırlar ve bu iki diyalekt arasında dil etkileşimi, özellikle ortak sözcük kullanımı, yoğundur. Bu açıdan Zazaca ve Kurmanca arasındaki ortak veya ödünç alınmış sözcükleri tespit etmek zordur ve bu çalışmanın sınırları dâhilinde değildir. Aşağıda Kurmanccadan ödünç alınmış sözcüklere örnekler verilmiştir.

“Merdimîn her çend zerrê to vêşaye bo zî
Hişyar be! Xeyalan’ xaman mekir ca verde.” (Merdimîn, 2004: 14).

“Belkî zano qedri yê Rebbê Kerîm
Me di yê loma di Qurano ezîm” (Yergin, 2015: 139).

Arapça ve Zazaca arasında meydana gelen ödünçleme, gündelik dilde daha fazla kendisini göstermektedir. Yazılı dilde standartlaşma çalışmaları sayesinde türetilmiş olan sözcüklerin kullanılmasına dikkat edilmektedir. Gündelik dilde yerleşmiş olan birçok Arapça sözcük vardır. Aşağıda bulgular kısmında Arapçadan Zazacaya geçmiş olan bazı sözcüklerin asıl anlamları ve Zazacada kazanmış oldukları anlam üzerinde durulacaktır.

3. Bulgular

Arapçadan Zazacaya ödünçlenmiş olan sözcükler tespit edildiği kadarıyla ek kısmında sunulmuştur. Bu kısımda ödünçlenmiş olan bu sözcüklerden bazıları incelenmiştir. Bazı sözcükler kaynak dildeki anlamlarını Zazacada da korumuşken, birçok sözcük ödünçleme sürecinde anlam kaymasına uğramıştır. Arapçadan alınan sözcüklerden bazıları Türkçe üzerinde Zazacaya geçmiştir. Türkçe üzerinden Zazacaya geçmiş olan Arapça sözcüklerin anlamları Türkçeyle uyum içerisindedir. Aşağıda Arapçadan Zazacaya geçmiş olan ve ek kısmında tespit edilmiş sözcükler içerisinde monogram olarak seçilmiş 15 tane sözcüğün asıl anlamı ve Zazacadaki anlamları karşılaştırılmış ve bu sözcüklerin geçirmiş oldukları anlamsal değişiklikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sözcükler kaynak dilden hedef dile transfer olurken anlam kaymasına veya değişmesine uğrayabilir. Türkçede kullanılan ve Arapçadan geçmiş olan ithalat ve ihracat sözcükleri, kaynak dilde hedef dildeki anlamlarıyla kullanılmazlar. Görüleceği üzere, Zazacada da aynı durum bazı sözcükler için meydana gelmiştir. Seçilen sözcükler anlam açısından önemli görülen ve anlam kaymasına örneklik edebilecek sözcüklerdir.

Âmâ Arapçadan Zazacaya geçmiş olan bu sözcük Zazacada nuxsan, ema ile ifade edilir. Arapçada عمى kökünden gelen bu sözcük körleşmek, kör olmak, görememek, anlaşılabilir hale gelmek gibi anlamları ifade eder (Mutçalı, 2013: 645-646). Bu manayı karşılayan diğer bir sözcük ise nuxsan ya da nuqsan sözcüğüdür. Arapçadan Zazacaya geçen bu sözcük ise نقص kökünden türemiş ve azalma, eksilme, kayıp, hasar gibi anlamları ifade eder (Mutçalı, 2013: 932). Nuqsan ya da nuxsan sözcüğü genel bir engellilik durumunu ifade eder. Türkçede de noksan, eksiklik ve kusur anlamında kullanılmaktadır (Akalin, 2011: 110). Kullanılan bu iki sözcükten ema sözcüğü anlam olarak Arapçadaki asıl sözcükle aynıken; nuxsan sözcüğünde, genel anlam özelleşmiş ve sadece görmeyen anlamına indirgenmiştir. Ayrıca nuqsan (eksik, özellikle ama veya özürlü) sözcüğü Zazacaya geçerken /q/>/x/ ses değişimi meydana gelmiş ve nuxsan şeklini almıştır (Kırkan, 2019: 387).

Amca sözcüğünün kökeni hakkında farklı görüşler vardır (Akalin, 2011: 113). Bu sözcüğün Arapçadaki عم sözcüğünde değişerek Türkçeye geçme ihtimali de bulunmaktadır (Mutçalı, 2013: 645). Zazacada *amca* sözcüğünün karşılığı olarak *ded*, *dedo*, *dat* sözcüğü ve varyantları bulunmaktadır. Ama Vate Çalışma Grubu'nun hazırlamış olduğu sözlükte bu sözcüğün karşılığı olarak *ap* verilmiştir (Grûba Xebate ya Vateyî, 2019). Arapçada *baba* anlamında kullanılan ابو-ابا-ابا sözcükleri vardır. Bu sözcükler *baba*, *dede*, *ata*, *peder* anlamlarına gelmektedir (Mutçalı, 2013: 13). Arapçadan Zazacaya geçen bu sözcükte /b/>/p/ ötümsüzleşme ses değişimi meydana gelmiştir (Kırkan, 2019: 192). *Baba* ve *atay* ifade eden sözcük *amca*yı ifade etmeye başlamıştır. Sözcüğü ifade ettiği anlamların arasında ilişki bulunmakla beraber, Zazacada sözcüğün anlamının genişlediğini ifade etmek mümkündür.

Balina sözcüğü İtalyanca balena Türkçeye (Akalin, 2011: 245) ve oradan da Zazacaya geçmiş olan bir sözcüktür. Zazacada ise bu varlık hut ve balına sözcükleri ile karşılanmaktadır. İfade edildiği üzere balina sözcüğü İtalyanca kökenlidir. Ama hut sözcüğü Arapça حوت sözcüğünden Zazacaya geçmiştir. Bu sözcük Arapçada büyük balık, balina, Balık burcu, som balığı gibi anlamlara gelmektedir (Mutçalı, 2013: 238). Balina sözcüğünün kullanımı Zazacada yenidir. Çünkü hut sözcüğü ile ilgili çok yemek yiyen, obur, müsrif kişiler için kullanın sey hutî yo (balina/balık gibi) diye bir deyim bulunmaktadır. Bu açıdan hut sözcüğü Zazacaya yerleşmiş bir sözcüktür. Çünkü deyimlerde yer alan sözcükler genelde uzun bir geçmişe dayanan sözcüklerden oluşur.

Duman sözcüğü Zazacada duman, dû, dûxan gibi farklı şekillerde ifade edilir. Bu sözcüklerden duman sözcüğü Türkçe (Akalin, 2011: 722) ve dû sözcüğü ise Kürtçedir. Arapçadan Zazacaya geçen dûxan sözcüğü ise دخان-دخان kökünden türemiştir ve duman, tütsü, dumanlanmak, dumanı hissetmek, kokusunu almak, tütün, sigara, buhar, buğu anlamlarını ifade eder (Mutçalı, 2013: 298). Kur'an-ı Kerim'de 44. surenin adı da Duhan'dır (دخان) ve bu sure dumandan bahsetmektedir. Zazacaya geçen bu sözcük tütünü ve sigara dumanını da ifade edecek şekilde anlamını genişletmiştir. Günlük kullanımda dûxan kerdene, dûxan antene de sigara içmeyi ifade etmektedir.

Felek sözcüğü Türkçede gök, gökyüzü, talih, baht, şans anlamlarında kullanılan Arapça kökenli bir sözcüktür ve bu sözcük Zazacada felek sözcüğü ile ifade edilir (Akalin, 2011: 858). Ama Zazacada, Türkçede ifade edilen anlamlarla kullanılmaz. Bu sözcük Arapçada فلك sözcüğünden türemiştir ve gök cismi, yıldız, yörünge, astronomi, astroloji anlamlarında kullanılmaktadır (Mutçalı, 2013: 713). Bu sözcük Zazacada, Arapçadaki anlamına uygun bir şekilde asmên (gök, gökyüzü), cihan (dünya)

anlamlarında kullanılır (Grûba Xebate ya Vateyî, 2019). Ama aynı zamanda dünya, devran, şans, baht ve Azrail gibi anlamlarda da kullanılır. Özellikle Azrail ve can alıcı anlamlarında kullanılması yaygındır. Genellikle dişil olarak tasavvur edilen felek, hainlik ve bahtsızlıkla beraber kullanılmıştır. Zaza dengbêji (ses sanatçısı) Said Altun, Ax lê lê Wayê adlı şarkısında (deyîr) Herê felekê, herê xayînê (hey felek, hey hayin) diyerek feleğe seslenmiştir. Ayrıca bu sözcüğün argo kullanımı da vardır.

Hala sözcüğü Arapçadan Türkçeye girmiş ve tamamen anlam kaymasına uğramış olan bir sözcüktür (Akalin, 2011: 1031). Arapça خَوْل - خَوْل - خَالَة sözcüklerinden türemiştir ve vermek, ihسان etmek, teyze gibi anlamları ifade etmektedir (Mutçalı, 2013: 288). Arapçadaki anlamı annenin kız kardeşi olan sözcük, Türkçedeki babanın kız kardeşi anlamını ifade eder. Zazacada kullanılan eme, emike sözcüklerinin anlamları ise Arapçadaki asıl anlamlarıyla uyumludur. Çünkü bu sözcükler Arapçadaki عم - عمَة sözcüğünden Zazacaya geçmişlerdir ve bu sözcük hala anlamını ifade etmektedir (Mutçalı, 2013: 645). Bu durum Zazacaya geçmiş olan Arapça bütün sözcüklerin Türkçe üzerinden geçmediğini göstermektedir.

Harbi sözcüğü Türkçede *ateşli silahların içini temizlemekte kullanılan çubuk ve savaşla ilgili* anlamında kullanılır (Akalin, 2011: 1046). Bu sözcükler Zazacada da bu anlamlarıyla uyumlu bir kullanım içerisindedir. Arapçada حرب sözcüğünden türeyen bu sözcük *savaş, harp, dövüş* gibi anlamlara gelir (Mutçalı, 2013: 195). Harple ilgili olan *herbî* sözcüğü anlam kaymasına uğramış ve *doğru sözlü, açık sözlü* anlamlarını kazanmıştır. Türkçede de bu anlam argo olarak geçmektedir. Zazacada *O merdimêko herbî yo* (O harbi bir adamdır) denildiğinde kastedilen kişinin *açık sözlülüğü ve mertliği* ifade edilmiş olur. Arapçadan geçmiş olan bu sözcük Zazacada farklı bir anlam kazanmış ve asıl anlamıyla çok bir ilgisi kalmamıştır.

İltica sözcüğü Arapça لجا sözcüğünden türetilmiştir ve bu sözcük sığınmak, başvurmak, mecbur bırakmak, iltica etmek anlamlarına gelir (Mutçalı, 2013: 818). Zazacada bextwaştış ve iltica anlamında kullanılır. İltica sözcüğünü karşılayan bextwaştış sözcüğü bulunmasına rağmen, bu sözcük Zazacada yaygın bir kullanıma sahiptir. Bextwaştış daha çok bireylerden aman dilemek anlamında kullanılır; iltica veya mülteci ise geniş ve kurumsal bir sığınma anlamına işaret etmektedir.

Mangal sözcüğü نقل - مانقل kökünden türemiştir ve Arapça sözlükte bu sözcük منقلة şeklinde ve mangal anlamında kullanılmış olsa da (Mutçalı, 2013: 936) sözcük Arapçada bu şekliyle kullanılmaz (İşler, 1997: 92). Ateşin veya korun bir yerden başka bir yere nakledilmesine yarayan bu araç Zazacada manqale şeklinde kullanılmaktadır. Sözcüğün bu şeklinin Türkçeden alındığı ifade edilebilir (Akalin, 2011: 1620).

Musahip sözcüğü Arapça صحب kökünden türemiş ve yanında olmak, gelmek, gitmek, arkadaşlık etmek, arkadaş, dost, taraftar, refakat etmek gibi anlamlara gelen ve sohbet ile dostluğu ifade eden bir sözcüktür (Mutçalı, 2013: 512). Zazacada kullanılan misayîb sözcüğü ise yine aynı kökten gelmektedir ama Zazacanın fonetiğine uygun bir şekilde /h/>/y/ değişimi meydana gelmiştir. Zazacada semi-vokal olarak adlandırılan /w/, /h/ ve /y/ sesleri sözcüklerde kendi aralarında değişime uğrayabilirler veya düşebilirler (Kırkan, 2019). Misayîblik özellikle Zaza Aleviler içerisinde yaygın olan ve sıkı bir ilişki ağını ifade eden bir kavramdır. Misayîblik kurumu belli ritüellere bağlı olarak gelişen ve

bu bağla birbirine bağlanan kişiler arasında önemli bir hukuk meydana getiren bir kurumdur. Bu sözcük Zazacada, Arapçadaki anlamından sıyrılıp farklı ve daha kapsayıcı bir anlam kazanmıştır. Burada bahsedilen sadece sohbet arkadaşlığı değildir (Özgül, 2018).

Sokak sözcüğü Arapça سوق - ساق kökünden türemiştir ve gütmek, sürmek, atmak, (malı) piyasaya sürmek, alışverişi yapmak peş peşe olmak, dizi olmak, uyum içerisinde olmak, Pazar, çarşı, piyasa, fuar gibi anlamlara gelmektedir (Mutçalı, 2013: 459-459). Zazacada bu sözcük kuçe ve zıqaq ile karşılanmaktadır. Bunlardan kuçe Zazaca iken, zıqaq ise Arapça sözcüğün Zazacaya intibak etmiş şeklidir. Sözcük Zazacaya geçerken /s/ > /z/ seslerinde ötümlüleşme ve /u/ > /i/ seslerinde vokalde düzleşme ses olayları meydana gelmiştir (Kırkan, 2019: 195, 296; Karaağaç, 2018). Bu sözcük suk şekliyle şehri ifade etmektedirler. Özellikle köyden gelen Zazalar için Siverek veya Diyarbakır gibi çarşıya sahip olan şehirler suk kategorisindedir. Siverek'e giden bir Zazanın, Ez şîya suke (Ben şehre gittim) derken kastı, çarşı ve pazarın olduğu bir şehri gitmiş olmasıdır.

İdxalat-İhracat sözcükleri Arapça دخل ve خرج sözcüklerinden Türkçeye geçmişlerdir. Bu iki sözcük Türkçe üzerinden Zazacaya geçmiş olan sözcüklerdir. İthalat sözcüğünün kökü olan دخل girmek, batmak, kafasını meşgul etmek, görmeye gelmek, iştirak etmek gibi anlamlara gelmektedir (Mutçalı, 2013: 296-297). Türkçede girmek anlamıyla Başka bir ülkeden mal getirme veya satın alma, dış alım anlamında kullanılmaktadır (Akalin, 2011: 1231). Arapçada ise ithalat sözcüğü ايسستيراد - توريد ile karşılanmaktadır (Mutçalı, 2012: 485). Arapçadan geçen bu sözcük, anlam kaymasına uğramış ve Türkçe üzerinden Zazacaya geçmiştir. Çünkü Zazacada da Türkçedeki anlamıyla kullanılmaktadır. Türkçede kullanılan dahiliye doktoru da aynı mantıkla üretilmiştir. İç hastalıkları uzmanı olarak tanımlanan dahiliye doktoru, sözcüğün temel anlamı referans olarak üretilmiştir (Akalin, 2011: 581). İç hastalıkları doktoru, Arapçada اخصاءى الباطنى şeklinde ifade edilir (Mutçalı, 2012: 230). Kaynak dildeki kullanımın دخل sözcüğünün temel anlamıyla ilişkisi yoktur. Zazacada da bu sözcükler anlam kaymasına uğramışlardır. İhracat sözcüğü de Arapça خرج sözcüğünden türemiştir ve bu sözcük çıkıp itmek, çıkmak, hasıl olmak, uzaklaşmak, ayrılmak gibi anlamları ifade etmektedir (Mutçalı, 2013: 256-257). Türkçede ihracat sözcüğünün çıkmak anlamı temel alınmış ve Bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım anlamı yüklenmiştir (Akalin, 2011: 1158). Halbuki Arapçada ihracat için تصدير sözcüğü kullanılmaktadır (Mutçalı, 2012: 451). Bu Arapça kökenli sözcük de aynı şekilde Türkçe üzerinden Zazacaya geçmiştir.

Taloq, Arapçadaki علق kökünden Zazacaya girmiş olan bir sözcüktür. Bu sözcük Arapçada *asılı olmak, takılmak, yapışmak, eklenmek, ilave olmak, muallakta ve sallantıda bırakmak* gibi anlamları içerir (Mutçalı, 2013: 635). İslamiyet öncesi dönemde Ka'be'nin duvarına asıla şiirlere *mu'allaka-i seb'a/yedi askı* denilmektedir. Zazacada bu sözcük *erteleme, geriye atma, askıda bırakma, muallakta bırakma* gibi anlamlar gelmektedir. Özellikle *erteleme* ve *muallakta bırakma* anlamı ön plandadır. Arapçada asma ve muallakta anlamıyla kullanılan bu sözcük, Zazacaya geçince erteleme anlamını da kazanmıştır. Kazanılan bu anlam, sözcüğün temel anlamıyla uyum içerisinde ama anlam genişlemesi yoluyla elde edilmiş bir anlamdır. Kurmancide *aliqandin; asma, kendini asma, intihar etme* gibi anlamları içerir (Farqîni, 2011: 132).

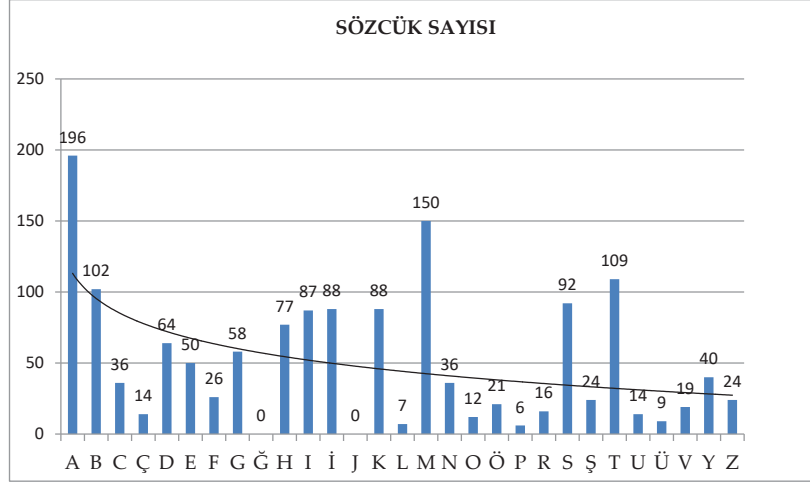
Emekli anlamına gelen *teqawut* sözcüğü Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcüklerden birisidir.

Bu sözcük Arapçadaki **قعد** kökünden türemiştir ve kaynak *dilde oturmak, oturuyor olmak, kalmak, pusuya yatmak, elini ayağını bağlamak, faal olmayan, tembel, haylaz* gibi anlamlara gelmektedir (Mutçalı, 2013: 755). Arapçada da *emekli* kavramı aynı kökten türeyen **متقاعد** ile karşılanmaktadır (Mutçalı, 2012: 304). Bu sözcük, Zazacaya anlamını koruyarak geçmiştir ama geçerken bazı ses değişimlerine uğramıştır. Sözcük, Zazacaya geçerken iki iki vokal sesin arasına /w/ semi-vokali yerleşmiştir. Ayrıca sözcüğün kökünde ötümsüzleşme ses olayı meydana gelmiş ve /d/>/t/ ses değişimi olmuştur (Kırkan, 2019: 361).

Uğur, baht, şans anlamlarına gelen ve günlük dilde çokça kullanılan yom-bêyom sözcükleri Arapçadaki **يوم** sözcüğünden Zazacaya geçmişlerdir. Bu sözcük Arapçada gün, çağ, devir, bugün, ömür, hayat gibi anlamlara gelmektedir (Mutçalı, 2013: 1035). Türkçede de kullanılan yevmiye sözcüğü de bu kökten türetilmiştir (Akalin, 2011: 2587). Sözcüğün kaynak dildeki anlamının, hedef dildeki anlamıyla ilişkisi yoktur. Zazacada genellikle hayıflanma, üzülmeye, şanssızlık ve bahtsızlık gibi anlamlarda kullanılan bu sözcüğün, Türkçedeki gün görmemek deyimiyile anlamsal bir yakınlığı vardır (Akalin, 2011: 1003). Ama Türkçede gün sözcüğü olumsuzluk edatlarıyla kullanıldığında, yani günsüz, erken doğan anlamına gelmektedir ki bu da Zazacada kastedilen anlamı ifade etmemektedir (Akalin, 2011: 1009). Bu sözcük, Arapçadan Zazacaya geçerken anlam kaymasına uğramıştır. Semantik açıdan meydana gelen bu olayda Türkçenin izlerine de rastlamak mümkündür. Ayrıca sözcük Zazacaya geçerken benzeşime uğramış ve sözcükte yuvarlaklaşma ve hece yitimi meydana gelmiştir (Kırkan, 2019: 281). Bu durumda sözcük anlamsal ve şekilsel olarak kaynak dildeki şeklini kaybetmiş, semantik ve fonolojik olarak Zazacaya intibak etmiştir.

3.1. Arapçadan Zazacaya Geçen Sözcükler ile İlgili İstatistikî Bilgiler

Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcükler ek kısmında alfabetik bir sırayla verilmiştir. Bu bölümde bir tane grafik verilecektir. Bu grafikte Arapçadan Zazacaya hangi harften kaç tane sözcük geçtiği ve bu sözcüklerin sayısı verilecektir. Böylelikle Zazacadaki seslerin frekansları ile Arapçadan Zazacaya geçen sözcüklerin frekans değerleri karşılaştırılabilir. Bu değerlerin tespiti için, ek kısmında verilmiş olan sözcükler sayılmış ve bunlar tabloda gösterilmiştir. Zazacadaki seslerin frekans değerleri için Kırkan (2019) tarafından yapılmış çalışmaya bakılabilir.

Tablo 1: Arapçadan Zazacaya Geçen Sözcüklerin Alfabedeki Seslere Göre Dağılımı

Yapılan çalışmada Arapçadan Zazacaya geçmiş olan 1465 sözcük tespit edilmiştir. Bazı sözcüklerin karşılığında birden çok sözcük kullanıldığı için bu sayının en azından 4000 sözcüğe yakın olduğu ifade edilebilir. Grafik incelendiğinde en fazla /a/ sesinde sonra ise /m/ ve /t/ seslerinden sözcüklerin ödünç alındığı görülür. Arapçada sözcük türetmede /m/, /t/ gibi sesler önemli görevler üstlenirler. Bundan dolayı bu seslerden daha fazla sesin ödünç alınması normal bir durumdur. Arapça alfabede ve Arapçanın fonolojisinde olmamasından dolayı /ğ/ ve /j/ gibi seslerden ödünç alınan sözcük bulunmamaktadır. Fazla sayıda sözcük barındıran sesler ve hiç ses ödünç vermemiş sesler bir tarafa bırakılınca, Arapçadan Zazacaya geçen sözcükler alfabedeki sesler arasında dengeli bir şekilde dağılmıştır denilebilir. Arapçadan alınan sözcüklerin, Zazacadaki seslerin frekanslarına uygun bir dağılım gösterdiği de ifade edilebilir. Zazacada frekansları düşük olan seslerden az sözcük ödünç alınmışken, frekansları yüksek olan seslerden ise daha fazla sayıda sözcük ödünç alınmıştır (Kırkan, 2019).

Sonuç

Arapça, Kur'an-ı Kerim'in dili olmasından dolayı, Müslümanlar arasında kutsal dil olarak değer görmüş ve bu sayede İslama geçen milletler arasında yaygınlaşmıştır. Dinin emirlerini ve yasaklarını öğrenmeye çalışan inananlar Arapça öğrenmeye çalışmışlardır. 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar klasik medrese usulüyle öğrenilen bu dil, bu dönemden sonra üniversiteler olmak üzere her kademe eğitim-öğretim kurumunda modern usulle de öğrenilmeye ve öğretilmeye devam etmiştir. Zazalar halen Arapçayı klasik ve modern usullerle öğrenmeye devam etmektedirler. Fakat belirtmek gerekir ki Arapça sadece dili öğrenen bir zümre sayesinde Zazacayı etkilememiştir. Din dili olmasının yanı sıra uzun süre bilim, sanat, devlet, eğitim dili olması gibi sebeplerden dolayı da Arapça geniş bir hareket alanı bulmuştur. Ayrıca Zazaların yaşadıkları bölgelerin güney kısmında Arapların bulunması, medreselerde Arapça eğitiminin yapılıyor olması, Arapça bilmenin önemli ve değer gören bir durum olması gibi sebeplerden dolayı Zazacaya birçok Arapça sözcük geçmiştir.

Çalışmada farklı dillerden Zazacaya geçen sözcükler üzerinde durulmuş ve asıl olarak Arapçadan Zazacaya geçen sözcükler incelenmiştir. Tespit edildiği kadarıyla Zazacadaki 1465 sözcüğün Arapça kökenli olduğu ve çekimleriyle (müştaklarıyla) beraber bu sayının 4000 civarında olduğu söylenebilir. Ayrıca Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcükler hedef dilde çekime uğradıkları için farklı sözcükler de meydana getirmektedir. Örnek olarak çalışmada Arapçadan alınan nakil (neql) sözcüğüne yer verilmiş ama nakl olmak (neqlbîyayene), nakletmek (neql kerdene), nakletme (neqlkerdiş) gibi şekillerine yer verilmemiştir. Çekime uğramış olan bu sözcükler de katılırsa sayının daha fazla olacağı öngörülür. Arapça kökenli olan birçok sözcük Zazacada çekime uğramış, deyim ve atasözlerinde kullanılmış, Zaza dil ve kültürüyle ile yoğurularak Zazaca bir renk almıştır.

Arapçadan Zazacaya geçen bazı sözcükler Türkçe üzerinden ödünç alınmıştır. Bu durum Zazaların Türkçenin etkisinde kaldıklarına işaret etmektedir. Çünkü Zazalar tarihi olarak Türkçeye ilişki içerisinde oldukları ve Türkçe bir eğitimden geçmektedirler. Türkçenin Arapçadan almış olduğu ve zamanla anlam kaymasına uğramış olan sözcükler, doğal süreç içerisinde Zazacaya geçmektedir. Dil etkileşimi ve dil değişimi bütün diller için gerekli, mecburi ve doğal bir durum olduğu için, Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcükler de bu açıdan değerlendirilmelidir. Kaynak dilden, hedef dile geçmiş olan sözcüklerin sayısının fazla olması; hedef dilin, kaynak dilin etkisinde kaldığını gösterir ama hedef dilin, kaynak dilden eksik veya geri olduğunu göstermez.

Kaynakça

- Akalın, Ş.H. vd.(2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Babij, M.C. (2009). *Sîyerê Nebî*. İstanbul: Nûbihar.
- Banguoğlu, T.(2011). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bussman, H. (1998). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. New York: Routledge.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.
- Çem, M. (2003). *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, İstanbul: Deng.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Grûba Xebate ya Vateyî (2016). *Ferhengê Kirmanckî Zazakî-Tirkî Kırmancca Zazaca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Vate.
- Grûba Xebate ya Vateyî (2019). *Sözlük Türkçe-Kırmancca Zazaca. Ferhengê Tirkî-Kirmanckî*, İstanbul: Vate.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaağaç, G. (2018). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit.
- Kıran Z. ve A. Eziler Kıran (2013). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin.
- Kırkan, A. (2018). *Bîyîşa Pêxamberî ya Osman Esad Efendî û Destpêkê Edebîyatê Kalsîk yê Kirmanckî*. İstanbul: Vate.
- Kırkan, A. (2019). *Zazacanın Fonetik Açısından İncelenmesi; Kuzey, Güney ve Merkez Zazacasının*

Karşılaştırılması. Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kovara Vateyî

Malmîsanij, M. (2012). *Ji Bo Rastnivîsînê Ferhenga Kurdî Kurmancî-Tirkî*. İstanbul: Rûpel.

Merdimîn, W. K. (2004). *Dîwan*. İstanbul: Vate.

Mutçalı, S. (2013). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.

Özgül, E.(2018). *Mintîqaya Dêrsimî de Musayîbiye*. Basılmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual.

Yergin, M. (2015). *Mewlîdê Mela Ehmedê Xasî “Mewlîdu ’n-Nebîyyu ’l-Qureyşîyyi’ Metn-Wekini-tîş*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü.

Yıldırım, K. vd. (2012). *Edebiyatê Kirmanckî ra Nimûneyî (Zazaca Edebiyatından Örnekler)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.

Ek 1: Arapçadan Zazacaya Geçen Sözcüklerin Alfabetik Listesi

Aşağıda Türkçe sözcükler temel alınarak Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcükler alfabetik olarak sıralanmıştır. Türkçe sözcüklerin Zazaca karşılıkları verilmiş, bu sözcüklerin Arapçadan kökenli olması gözetilmiştir. Örnek olarak büyü sözcüğü Türkçedir ama bu sözcüğün Zazacası olarak verilmiş olan efsun ve sêhr sözcükleri Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcüklerdir. Ayrıca Arapçanın fonolojisinde bulunmayan /p/, /ğ/, /u/ gibi seslerle başlayan Türkçe sözcükler de verilmiştir. Bu seslerin karşısında Zazaca olarak verilmiş olan sözcüklerin Arapçadan ödünçlendiği ifade edilmelidir. Alkol (الكحل) gibi bazı sözcükler ise köken olarak Arapça olmakla beraber Zazacaya Batı dillerinden geçtiği düşünülebilir. Zazacada doğal ve gramatikal cinsiyet özelliği varlığını devam ettirdiğinden, bazı sözcüklerden sonra virgül ve kesme işaretiyle e (, -e) eklenmiştir. Bu ek sözcüğün dişil formuna işaret etmektedir.

A

aba: eba (m)
acaba: eceba
acaıyîp: ecaıyb, -e; ecêb, -e
acil: acıl, -e
aciz: (huq.) aciz (n)
acur: ecur (n)
adale(ler): edaleyî (zh)
adalet: edalet (n)
adam: însan, -e
âdet: adet (n)
adet: hebe (m)
adi: adî
adil: adil, -e
adli: edlî
af: bexîş (n), ef (n)

afet: afate (m)
afiyet: afiyet
agel: egale (m)
ahbap: ehbab
ahır: axur (n)
ahir: axir, -e
ahiret: axret (n)
ahize: ahîze (n)
ahlak: l)exlaq (n)
ahmak: ehmeq, -e
ahret: axret (n)
ahşap: xeşebî
aidat: aîdat
ait: aîd
akıl: aqil (n)

- akit:** muqawele (n)
akraba: xisim, -e, aqreba (n, m)
aksi: eks
alacak: deyn (n)
aldatmak: xapênayene, xapitene
âlem: kaînat (n), alem (n)
âlemşümül: alemşümül, -e; kaînatşümül, -e; cîhanşümül, -e
alet: hacete (m)
alev: alawî (m)
Alevî: elewî, -ye,
alıştırma: temrîn (n)
alkol: alkol (n)
Allah: Ellah (n)
alşimi: sîmya (m)
âmâ: nuxsan, -e, ema
amaç: hedef (n) 2) xaye (n) 3) meqsed (n)
aman: eman
ambar: embar (n)
amca: ap (n)
amele: emele
ameliyat: emelîyet (n)
amir: amir, -e
anane: tore, edet
anahtar: mifte (n), kilît (n)
analiz: tehlîl (n)
angarya: suxre (n)
anlam: mana (m)
anlama: fehmkerdiş (n)
anlayış: 1) fehm (n) 2) feraset
anma: zikirkerdiş (n), zikirnayîş (n)
anne (hitap hali): aba
aptallık: ehmeqîye (m), ehmeqî (m)
ara: mîyan (n), mabên (n) beyntar (n), atile (n), fesle (n)
araç: 1) wasita (m) 2) wesayît (n)
arazi: erazî
argüman: delîl
arı: xas, -e, xalis, -e
arık: xete (m), mişare (m), erq (m)
arıza: arize (m)
arızalı: xirabe (n), xiraba (m)
arife: erefe
arsa: ersa (m)
artı: zêdek (n) (mat)
- artırma:** zîyadekerdiş (n), teksîrkerdiş (n)
arz: pêşkêş (n), erz (n)
asa: esa (m)
asayış: asayîş (n), emnîyet (n)
asgari: esxerî
asıl: esl (n), esas (n)
asi: asê
asker: leşker, -e; esker, -e
asma-I (idam etme): leqnayîş (n), aliqnayîş (n), daliqnayîş (n), îdamkerdiş (n), xeniqnayîş (n)
astrolog: munecîm, -e
aşama: etap (n), merhele (m)
aşhane: aşxane (n), loqante (n)
âşık-I: aşîq, -e
aşiret: eşîre (m), êle (m)
aşk: eşq (n)
aşure: aşûre (n)
ateş: şewat (n)
atîf: etif (n)
atlas-I (bir tür kumaş): atlas (n)
atlas-II (haritalar kitabı): atlase (m)
avare: eware (n), ewara (m)
avcı: seydbaz, -e; seyddar, -e; seydwana, -e; seydkar, -e
avlu: hewş (n)
ayal: îyal, ewlad û îyal
ayan: eyan
ayar: eyar (n)
ayıp: eyb (n)
aylık: meaş (n)
aymaz: bêhayî, -ye; bêxeber
ayna: eyne (n), eynik (n)
aynen: eynen
ayni (huq.): eynî, -ye
ayırım: ferq (n), cîyayî (m)
ayyaş: eyyaş
aza: organ (n), aza (n)
azami: ezamî
azgın: har, -e
azıdişi: didanê kursî (n), didanê qirnî (n)
azil: wezîferavetîş (n), wezîferaeştîş (n), ezl (n)
Azrail: Ezraîl (n)

B

- acak:** çaq (n), şeçe (m)
badas: efara (m)
bağışlama: bexişnayîş (n), bexişkerdiş (n), efkerdiş (n)
bağlantı: îrtibat (n), temas (n)
bağlaşma: ittîfaq (n)
baharat: beharat
bahis: behs (n)

- bahsetmek:** qal kerdene
baht: bext (n)
bahtiyar: mesud, -e
bakan: 1)ewnîyayox, -e; nîyadayox, -e 2) wezîr, -e
bakaya: beqaya
bakıcı: miqatkerdox, -e; qayîtkerdox, -e
bakır: sifir (n)
bakkal: 1)beqal, -e; dikandar, -e
balina: hut, -e; balîna, -ye
balmumu: şema (n)
basınç: tezyîq (n)
basur: basur (n)
baş: qotike (m), qoqe (m), qafike (m)
başvuru: muracat (n)
battal: bettal
bayılma: xeriq (n), xeriqîyayîş (n), xewirîyayîş (n)
bayi: bayî,
baytar: baytar, -e
beceri: meharet (n)
bela: bela
belde: şaristanek (n), bajarek (n), belde (n)
belediye: şaredarî (m), beledîya (m)
belge: wesîqe (n), sened (n)
beraat: berat
bereket: bereket
besin: xida (m)
bevliye: bewliye (n)
- cahil:** cahîl, -e
caka: fîyaqe (n)
camî: camî (n)
casus: casus, -e
cazibe: cazîbe (m)
cefa: cefa
cehennem: cehenem (n)
ceht: xîret (n), cehd (n)
celp: celb (n)
cemaat: cemat (n)
cemre: cemre (n)
cenk: ceng (n)
cereyan: cereyan (n)
cerime: cerîme
cerrah: cerah, -e
cerrahi: cerahî (m)
cetvel: cetwel (n)
cevap: cewab (n)
- çaba: xîret (n), cehd (n)
çadır: xeyme (m)
- beyanat:** beyanat (n)
beyit: beyte (m)
biçim: şekil (n), suret (n)
biçme: fesilnayîş (n), birmayîş (n)
bildirim: teblîxat (n)
bilgi: elm (n), melumat (n)
bilgin: alim, -e; ilimdar, -e
bilmece: çibenok (n), mertal (n)
bina: bîna (m)
binme: suwarbîyayîş (n)
birçok: xeylêk
bitirme: qedênayîş (n), xelisnayîş (n)
borç: deyn (n)
boy: qame (m)
bozma: 1)xeripnayîş (n), herimnayîş (n),
şehtnayîş (n)
bölge: herême (m), mintîqa (m)
buhran: krîz (n), buhran (n)
bulamaç: herîre (m)
buruşmak: qirmîçiyayene,
buyruk: ferman (n), emr (n)
buz: qeşa (n), cemed (n)
bülbül: bilbil (n)
bütünleme: tamamkerdiş (n), îkmal (n), îk-malkerdiş (n)
bütünlemek: tamam kerdene, îkmal kerdene
büyü: efsûn (n), sêhr (n)
- C**
- ceylan:** xezal, -e
ceza: ceza (m)
cezve: cezwe (n)
cihan: kaînat (n), alem (n)
cihanşümül: alemşümûl, -e; kaînatşümûl, -e; cihanşümûl, -e
cihaz: cîhaz (n)
cihet: het (n), cîhet (n)
cila: cîla (m), seqil (n)
cilt: cîld (n)
cilve: cîlwe
cin: cîn (n)
cins: cins (n)
cinsiyet: cinsiyet (n)
cirit: cirîd (n)
cuma: cume (n)
cüz: 1) qisim (n) 2) cuze (m)
- Ç**
- çağ: dewr (n), çax (n)
çalışma: şuxulîyayîş (n)

çanak anten: tewqe (m)
 çark: çerx (n)
 çekici: cazîbedar, -e
 çekirdek: bezra (m)
 çekişmek: reqabet kerdene
 çift: zewnce (m), zewc (m)

daimi encümen: encumeno daîmî
daire: dayîre (n)
damga: damxe (m)
danışma: mişewre (n)
dans: reqis (n)
dara: ebre (n), dara (m)
darbe: derbe (m)
dargın: qehirîyaya (m), qehirîyayîye (m),
 hêrsbîyaya (m), hêrsbîyaye (n)
dava: dewa (m)
davar: pes (n), mal (n), dewar (n)
davet: dawet (n)
davul: neqra (m)
dayanak: mesned (n), îstînadgeh (n)
dayanma: tebat (n)
dayı: xal (n)
dedektif: xefiye (n), xefiye (m)
defnetme: defin (n), definkerdiş (n)
defter: defter (n)
değer: qîymet (n)
değişik: bedilîyaye (n), bedilîyaya (m)
delil: delîl (n)
demeç: beyanat (n)
deneme: ceribnayîş (n)
denence: ferezîye (m)
denetçi: teftîşker, -e
deney: cerib (n)
deneyim: tecrube (n)
deneysel: ceribkî (n), tecrubî (n)
deprem: zelzele (n)
deri: çerm (n), çerme (n)
dert: derd (n), kul (n)
destan: destane (m)
detay: teferuat (n)
devam: dewam (n), dom (n)
devir: dewr (n)
devirme: qelibnayîş (n)

ebedi: ebedî, -ye
ecele: ecel (n)
ecza: ecza
edat: edat (n)
edebi: edebî, -ye
edebiyat: edebîyat (n)

çizgi: 1) xêze (m), xete (m)
 çoğalma: zîyadebîyayîş (n), zêdîyayîş (n),
 teksîrbîyayîş (n)
çoluk çocuk: keye û kulfet, mal û milal,
 eyel-meyel
 çözüm: hel (n)

D

devlet: dewlete (m)
devran: dewran
deyim: 1) tebîr (n) 2) qewl (n)
dışalım: îdxalat (n)
dışsatım: îxracat (n)
dikkat: dîqet
dilmaç: tercuman, -e
din: dîn (n)
diploma: şehadetname (n)
dişi at: mahîne (m)
divan: dîwan (n)
doğa: tebîet (n)
doğal: tebiî, -ye
dolaşmak: fetilîyayene
domuz: xenZîr, -e
donanım: tesîsat (n)
donma: cemidîyayîş (n), qeşagirewtîş (n),
 qerisîyayîş (n), qersegirewtîş (n), qersede-
 kewtîş (n), qefilîyayîş (n)
dönek: (mecazi) qehpe (m, n) (ح-ب-ق)
döngü: fetil (n), çerx (n)
dönüşme: tehewul (n), tebdîlbîyayîş (n)
döşeme: tesîsat (n)
döşeme: mefrûşat (n)
duman: duman (n), dû (n), dûxan (n)
durgun: sakin, -e
durum: rewşe (m), hal (n), wezîyet (n)
duyarlı: hîşgêr, -e; hîstenik, -e; hesas, -e
duyu: hîs (n)
duyuru: îlan (n)
dükkân: dikan (n)
düldül: duldul
dünya: cîhan (n), dinya (m)
düş: xeyal (n)
düşman: dişmen, -e; dişmin, -e
düşsel: xeyalî, -ye

E

efsane: efsane (m)
efsanevi: efsanewî, -ye
efsun: efsûn (n), sêhr (n)
egzersiz: temrîn (n)
eğim: meyl (n)
eğlenme: keyfkerdiş (n)

ehlisünnet: ehlê sunetî
ehliyet: ehlîyet (n)
ek: îlawe (n)
ekin: zîyan (n)
elaman: elaman (الامان)
elçi: 1)qasid, -e 2)sefir, -e
elmas: elmas (n)
elti: cêrî (m), cêrîye (m)
emanet: emanete (m)
emekçi: zehmetkêş, -e
emekli: teqawut, -e
emin: emîn
emir: ferman (n), emr (n)
emlak: emlak (n)
emniyet: asayîş (n), emniyet (n)
encümen: encumen (n)
endişe: fikir (n), qesawet (n)
engel: manî, -ye
enkaz: xirbe (m)

faal: feal, -e, teşirdar, -e
faaliyet: xebate
faiz: faîz (n), rîba (m), selef (n)
fakirlik: feqîrîye (m), feqîrî (m),
fal: fal (n)
falan: filan, -e; filankes, -e
falcı: remildar, -e; faldar, -e
fantastik: xeyalî, -ye
faraziye: ferezîye (m)
fason: fesilnayîş (n)
fazilet: fezîlet (n)
faziletli: fezîletdar, -e
fazla: zîyade
fecir: şefeq (n), fecir (n)

gaddar: xedirkerdox, -e; xedar, -e; bêrehm, -e; bêmerhemet, -e
gadir: xedir (n), bêrehmî (m), bêmerhemetî (m)
gafil: bêhayî, -ye; bêxeber, -e
gaile: xayîle (n)
galiba: xalîba
gam: xem (n)
garaz: xerez (n)
gariban: 1)xerîb
gasilhane: xesilxane (n)
gaye: xaye (n)
gayret: xîret (n), cehd (n)
gazap: xezeb (n)
gazel: xezele (m)
geçerli: muteber, -e; carî, -ye

epey: xeylê
erbap: erbab
erdem: fezîlet (n)
erteleme: taloq (n)
esas: esas
esasen: esasen
esnaf: esnaf, -e
esrar: esrar
eşarp: qemte (m)
eşkıya: eşqîya (n, m)
eşref: eşref
etki: tesîr (n)
etraf: etraf
ev: ban (n), (بن)
evlenme: zewicîyayîş (n)
evren: kaînat (n), alem (n)
evvela: ewela, ewilî
eziyet: teda (m)

F

felaket: felakete (m), xafîle (m), musîbete (m), xezeb (n)
felç: felc (n)
felek: felek (n)
fena: xirab, -e
fert: ferd, -e
fesih: betalkerdiş (n), fesix (n)
feveran: feweran
fırka: fırqa
fitık: fitîq (n)
fitri: fitrî, -ye
filtre: sefok (n)
fukara: fiqare

G

geçersizlik: 1) betalî (m), bêhukmî (m) 2) qelpîye (m)
geçindirme: miqatkerdiş (n), qayîtkerdiş (n), miqatbîyayîş (n)
gelecek: istîqbal (n)
gelenek: urf û adet
gelgit: meddûcezîr (n)
gelip geçici: fanî, -ye
gelir: warîdat (n), hasilat (n)
gemi: keştî (m)
genel: pêroyî, hemeyî, umûmî
gerdel: elbe (m), elbike (m)
gereç: malzeme (n)
gerici: murtecî, -ye
geviş: nişor (n), mişor (n)
gezgin: seyah, -e

gezici (seyyar): seyar, -e
gezme: fetilîyayîş (n)
gıda: xida (m)
gıyabî: xîyabî
gıybet: xiybet (n)
gider: şîyaye (n), mesref (n)
giyim kuşam: kinc û kisvet
göçmen: macir, -e
göçü: hezaz (n), heyelan (n)
göreceli: nisbî, -ye; îzafî, -ye
görenek: adet (n), tore (n)
görev: wezîfe (n)
gövde: 1)govde (n), beden (n) 2)(ağaç

haber: xebere (m), hayî (m)
haberci: xeberber, -e; qasid, -e
hacim: hecm (n)
haciz: heciz (n)
hademe: xedema (n), xedema (m)
hadımlaşdırılma: xesênîyayîş (n),
hadise: hedîse (n)
hafif: xefif, -e
hafîye: xefîye (n), xefîya (m)
hafriyat: hefrîyat (n)
haham: haxam (n)
hain: xayîn, -e
hak: heq (n)
hakikat: heqîqete (m)
hakikaten: heqîqeten
hakiki: heqîqî, -ye
hakim: hakîm
hal-I: hal (n)
hal-II: hel (n)
hala: eme (m), emike (m)
halat: kendir (n), xelat (n)
halk: xelk
halis: xas, -e, xalis, -e
halka: helqa (m), xeleke (m)
hamal: hemal, -e
hamam: hemam (n)
hamur: [xe]mîr
hançer: xencer (n)
Hanefî: heneffî, -ye
hapis: hepis (n), hepisxane (n), zîndan (n)
harabe: xirbe (m)
haram: heram, -e
harbi: herbî
harç: xerc (n)
hareket: hereket (n)
harf: herfe (m)
harika: harîka

gövdesi) qirm (n)
gözaltı: nezaret (n)
gözetim: 1) qayîtkerdiş (n) 2) seveknayîş (n), muhazeze (n), miqatkerdiş (n) 3) nezaret (n)
gözlemek: muşahede kerdene
güç: 1) qewet (n) 2) zehmet, -e
güçlü: biqewet, -e; qewetin, -e
güçlük: zehmet (n), zehmetî (m)
günah: gune (n)
gündelik: yewmîye (n)
güvenlik: asayîş (n)

H

harita: xerîta (m)
harp: ceng (n), herb (n)
has: xas
hâsîlat: warîdat (n), hasilat (n)
hasır: hesîre (m)
hasret: hesrete (m), hesre (m)
hâşâ: heşa
haşhaş: xaşxaş (n)
hat: xêze (m), xete (m)
hata: xeta (m), xeletî (m), xeletîye (m), xeletênî (m), şaşî (m), şaşîye (m)
hatır: xatır (n)
hattat: weşnus, -e; xetat, -e
havadis: hewadîs
havale: 1)hewale (n), dewrkerdiş (n) hewale (n) (tıpta)
hayal: xeyal (n)
hayali: xeyalî, -ye
hayat: heyat (n)
haydut: heramî, -ye; heydut, -e
hayır: xeyr, -e
hayran: heyran, -e
hayvan: heywan, -e
hazır: hazir, -e
hazret: hezret
hece: hece (m)
hedef: hedef (n)
hekim: hekîm, -e
helal: helal, -e
herk: filhan (n)
hesap: hesab (n)
heves: hewes (n)
heybe: heqîbe (n)
heyet: heyet (n)
heykel: qame (m), heykel (n)
hinzır: xenzîr, -e
Hiristiyan: xiristîyan, -e; file (n), fila (m)

hırka: xırqe (n)
hırs: hêrs (n)
hiyanet: xayîniye (m), xîyanet (n)
hikâye: hikaye (m)
hile: hîle (n), xilt (n)
hintkeneviri: esrar (n)
hipotez: ferezîye (m)

ibne: îbne (n)
icap: luzum (n), îcab (n)
içerik: muhtewa (m)
içtihat: içtîhad (n)
içtimai: cematkî
idare: idare (n)
idari: idarî
idman: idman (n)
ifade: ifade (n)
iflas: iflas (n)
ifraz: ifraz (n)
iftar: fitar (n)
ihale: ihale (n)
ihanet: xayîniye (m), xayîni (m), xayînenî (m), xîyanet (n)
ihmal: îhmal (n)
ihraç: îhraç (n)
ihracat: îhracat (n)
ihtar: îhtar (n)
ihtarname: ihtarname (n)
ihtilal: ihtîlal
ihtiyâç: ihtîyâc (n), hewcedariye (m), hewcedarî (m)
ihtiyâr: ihtîyâr, -e
ihtiyâtî: ihtîyâtî, -ye
ihtiyâtî tedbir: tedbirê ihtîyâtî (n)
ikaz: balantiş (n), îqaz (n)
iklim: îklîm (n), hewa (n)
ikmal: îkmal (n), tamamkerdiş (n)
ikram: îkram (n)
ikramiye: îkramîye (m)
iktibas: 1)deynkerde (n), deynkerdiş (n) 2) neqlkerde (n), îqtîbas (n)
iktidar: îqtîdar (n)
ilah: îlah (n), Allah (n), Heq (n), Reb (n), Rebî (n),
ilam: îlam (n) (huq.)
ilan: îlan (n)
ilave: îlave (n)
ilçe: qeza (m)
ilgeç: edat (n)
ilgi: eleqe (n)
ilkin: ewela, ewilî

hisse: hîse (n)
hiza: hîza (m)
hizmet: xizmet (n)
hoşnut: memnun, -e; razî, -ye
hukuk: huqûq (n)
huzur: huzur (n)

İ

illa: îlla
iltica: îltîca (m)
imal: îmal (n)
imalat: îmalat (n)
imam: îmam (n)
iman: îman (n)
imar: awanî (m)
imge: xeyal (n)
imgesel: xeyalî, -ye
imha: îmha (m)
imtihan: imtihan (n)
imza: imza (m)
inanç: îman (n), îtîqad (n)
incik: çîp (m), saq (n)
insaf: însaf (n)
insan: merdim, -e; **însan**, -e
inşaat: inşaat (n), awanî (m), awanîye (m)
inzibat: inzibat (n)
ipek: birîsim (n)
irtibat: irtibat (n)
irsaliye: irsaliye (m)
irtifak: irtîfaq (n)
iskân: îskan (n)
İslam: îslam, -e; musulman, -e
isnat: isnad (n)
ispat: ispat (n)
istifa: istîfa (m)
istihkâm: istîhkam (n)
istikamet: istîqamet (n)
istikbal: istîqbal (n), ameyox (n)
istimlak: istîmlak (n)
istismar: istîsmar (n)
isyan: serewedaritiş (n), îsyân (n)
iş: kar (n), xebate (m)
işaret: nîşan (n), îşaret (n)
işçi: xebatkar, -e, emela (m), emele (n)
işgal: işxal (n)
iştah: made (n), îştah (n), mîzac (n)
it: kelp, -e
itfaiye: itfaiya (m)
ithalat: îdxalat (n)
itiraf: itîraf (n)
ittifak: ittîfaq (n)

ivedi: acıl, -e
izah: îzah (n)
izahat: îzahat (n)
izaleşiyyu: îzaleyêşuyû (n)

izan: îzan
izleme: 1)taqîbkerdiş (n), temaşekerdiş (n),
 qayıtkerdiş (n), seyrkerdiş (n)
izolasyon: tecrîd (n)

K

kabala: qebala (m)
kabız: qebz (n)
kabile: qebîla (m)
kabiliyet: qabîliyet (n)
kabul: qebul (n)
kadayıf: qedayîf (n)
kadeh: qedehe (m)
kademe: qedeme (m)
kadı: qazî, -ye
kadife: qedîfe (n)
kafatası: qaf (n)
kafes: qefes (n)
kâfi: kafi
kafîle: qefle (n)
kafir: kafir
kafiye: qafiye (m)
kaftan: xeftane (m)
kahır: qehir (n)
kahve: qewe (n)
kalem: qeleme (m)
kalfa: xelfe, -e
kalp: qelb (n)
kalp: qalib (n)
kamber: qenber (n)
kantar: qenter (n)
kanun: qanûn (n)
kara -I: erd (n)
kara -II: sîya, -ye; qer, -e
karar: bire (m), qerar (n)
kas(lar): edaleyî (zh)
kasvet: qesewet (m)
kat: 1)qat (n), tebeq (n), qanat (n)
kavim: qewm (n)
kaydetme: qeydkerdiş (n)
kayıt: qeyd (n)
kaza: qeza (n)
keder: keder (n)
kefalet: kefilîye (m), kefalet (n)
kefen: kefen (n)
kefil: kefil, -e
kefillik: kefilîye (m)
kefir: kefir (n)
kefiye: kefi (m), kefiye (m)
kehribar: kehreba (n)
kesin: qetî, -ye; tesil, -e

keten: keten (n)
kıdem: qideme (m)
kısrak: mahîne (m)
kıta: qita (m)
kıtlık: xela (m)
kıyafet: qıyafet (n)
kıyıcı: xedirkerdox, -e; xedar, -e; bêrehm, -e; bêmerhemet, -e
kibar: kîbar, -e
kibrit: nifte (m)
kilise: dêr (n), kilise (n)
kimya: kîmya (m)
kin: rike (m), kîn (n), xerez (n)
kişi: kes, -e; ten, şexs, -e
kitap: kitab (n)
kolon: estune (m)
komşu: embiryan, -e; cîran, -e
komut: ferman (n), emr (n)
kontak: temas (n)
konu: mewzû (n), behs (n)
konuk: misafir, -e
konut: mesken (n), ban (n)
koşul: şert (n), merc (n)
kovmak: fetilnayene
kovuşturma: taqîbkerdiş (n), taqîbat (n)
kozmos: kaînat (n), alem (n),
kötüleştirme: herimnayîş (n)
kudurganlık: harîye (m), harî (m),
kumar: qumar (n)
kural: qayde (n)
Kur'an: Quran (n)
kurban: qurban (n)
kurtuluş: xelasîye (m), xelasî (m), xelase (m), felat (n)
kurul: heyet (n)
kuruluş: tesîs (n)
kusma: qelibnayîş (n)
kusur: qisûr (n)
kuş: teyr, -e
kutlu: bimbarek, -e
kutnu: qutnî (n)
kutsal: muqeddes, -e;
kutup: qutube (m)
küfür: kufir (n)
kürsü: kursî (n)

laf: qisa (m), qesa (m), qale (m)
lahana: kelem (n)
lahmacun: lehmacun (n)
lazım: lazim, -e

maaş: meaş (n)
macun: macun (n)
mağara: şikefte (m), mixara (m), kaf (n)
mağdur: mexdur, -e
mahal: herême (m), mehel (n)
mahalle: taxe (m)
mahalli: meheli, -ye; herêmi, -ye
mahkeme: mehkeme (m)
mahkum: mehkûm, -e
mahluk: mexluq, -e
mahpus: hepsî, -ye
mahpushane: hepîsxane (n)
mahrem: mehrem, -e
mahsul: mehsul (n)
mahsus: qestî, mexsus
makale: meqale (m)
makara: meqara (m)
makas: meqes (n)
makbuz: meqbûze (m)
maksat: meqsed (n)
maktul: meqtûl, -e
mali: malî
maliye: maliye (m)
mana: mana (m)
mangal: manqale (m)
mâni: manî, -ye
mantık: mentiq (n)
manzum: menzûm, -e
marangoz: necar, -e
marifet: merîfet (n)
maskara: qeşmer, -e; soterî, -ye, mesxere
maslahat: meslehet (n)
masraf: mesref (n)
mastar: mesder (n)
maşallah: 1)maşela 2)(bir tür nazarlık):
maşela (n, nm)
maşrapa: şerb (n), şerbik (n), meşrefe (n)
matkap: xeşebî (m), metqeb (n)
matrah (ekonomide): metreh (n)
mazbata: mezbeta (m)
mazlum: mezlûm, -e
maznun: meznun, -e
mebus: mebus, -e
mecal: mecal (n)
meclis: meclîs (n)

L

lehçe: lehçe (m)
lehim: lehîm (n)
levazım: lewazim (n)

M

mecbur, -e: mecbur
mecra: mecra (m)
meddücezir: meddûcezîr (n)
medeni: medenî, -ye
medeniyet: medeniyet (n)
mektup: mektube (m)
melül: melul, -e
memleket, memleket (n)
mental: zihnî, -ye
merak: meraq (n)
merci: meqam (n)
merhaba: merheba (m)
merhale: merhele (m)
merhametsiz: xedar, -e
merhum: rehmetî, -ye
meri: muteber, -e; carî, -ye
merkez: merkez
mermi: mermî (m), qerşune (m)
mesai: mesaî (n)
mescit: camîyek (n), mescîd (n)
mesel (kısa öykü): mesela (m)
meslek: meslek (n)
meşru: meşrû
meşrubat: meşrubat (n)
meşruiyet: meşrûiyet (n)
mevzi: 1) herême (m) 2)mewzî (n)
mevzu: mewzû (n), behs (n)
mevzuat: mewzûat (n)
mezar: tirbe (m), meqbere (m), mezele (m), qebre (m)
mezat: mezat (n)
mezbaha: selexane (n)
mezhep: mezheb (n)
mezra: deweke (m), mezra (m)
mezun: mezun, -e
mide: made (n)
miktar: mîqdar (n), savyar (n)
millet: millet (n), netewe (m)
mimar: mîmar, -e
minnet: minet (m)
miras: mîras (n)
misal: mîsale (m)
miskal: misqal (n)
mizah: mîzeh (n)
muaf: muaf, -e

- muafiyet:** muafiye (m), muafî (m), muafiyet (n)
muallim: mamosta (m, n), malim, -e
muamele: muamele (m)
muayene: muayene (n)
muhabere: muxabere (m)
muhabir: muxabir, -e
muhacir: macir, -e
muhafız: muhafız, -e; pawitox, -e; seveknayox, -e
muhallebi: muhalebî (m)
muhasebe: hesabdarîye (m), muhasebe (n)
muhasip: hesabdar, -e
muhasiplik: hesabdarîye (m)
muhbir: muxbîr, -e
muhbirlik: muxbîrîye (m), muxbîrî (m)
muhit: muhît
muhtaç 1) hewcedar, -e 2) muhtac, -e
muhtar: muxtar, -e
muhteva: muhtewa (m)
mukaddes: muqeddes, -e; pîroz, -e
mukavele: muqawele (n),
muamluk: şamdane (m)
murat: mirad (n)
murdar: murdar, -e
musahip: misayîb (n)
musahiplik: misayîbiye (m), misayîbênî (m)
Mushaf: Mishef (n)
mutemed: mutemed
muvafakat: qebulkerdiş (n), tesdiqkerdiş (n), muwafeqet (n)
mübarek: bimbarek, -e
mübaşir: mubaşir, -e
mücadele: mucadele (n)
müddet: mudet (n)
müdire: mudire (m)
müdür: mudir (n)
müebbet: ebedî, -ye; muebed, -e
müeyyide: qudretê îcra (n), ceza (m)
müezzin: muezîn (n)
- nabız:** nebz
nadas: filhankerdiş (n)
nafaka: nefeqa (m) (huq.)
nafile: nafîle (m)
nahiye: nahîye (m)
nakış: neqîş (n)
nakil: neqlkerdiş (n), neql (n)
nal: nale (n)
namus: namûs (n)
- müezzinlik:** muezîniye (m), muezîni (m)
müfettiş: mufetiş, -e
mühendis: muhendis, -e
mühim: muhîm, -e
mühlet: muhlet (n), wade (n)
mühür: mor (n)
mükâfat: xelate (m), mukafat (n)
mükellef: mukelef, -e
mülakat: mulaqat (n)
mülk: milk (n)
mülkiyet: wayîriye (m), wayîrî (m)
mülteci: multecî, -ye
mümin: mumîn, -e
mümine: mumîne (m)
münakaşa: munaqeşe (m)
münasip: munasib, -e
münderecat: tedeyî (zh)
mündericat: tedeyî (zh)
müneccim: munecîm, -e
münevver: munewer, -e
müracaat: muracat (n)
mürebbiye: murebiye (m)
mürekkep: murekeb (n)
mürettebat: muretebat (n)
müsaade: misade
müsabaka: musabeqa (m)
müsait: musaîd, -e
Müslüman: musulman, -e; îslâm, -e
müstakil: mustaqîl, -e
müsteşar: musteşar, -e
müşahede: muşahede (n),
müşavere: mişewre (n)
müşavir: şewirmend, -e; mişawîr, -e
müşterek: hempar, -e, mişterek
müteahhit: mutahîd, -e
mütenasip: mutenasib, -e
mütercim: mutercîm, -e, tercumekerdox, -e
mütevazı: mutewazî, -ye
müvekkil: muwekîl, -e
müzekkere: muzekkere (n)
- N**
- nane:** nane (n)
naşir: naşir, -e
nazar: nefes (n), nezer (n)
nazari: nezerî, -ye
nazariye: teorî (m), nezerîye (m)
nazik: nazik, -e
naziklik: nazikî (m), nazikîye (m)
nebat: nebat (n)
neden: sebeb (n)

nefer: nefer (n)
nefes: helm (n), nefes (n)
nefis: nefis (n)
nefret: nefret (n)
nesil: az (n), nesil (n)
nesir: nesr, -e
neşir: neşr (n)
nezaret: nezaret (n)
nezle: nezle (n)
nisap: nîsab (n)

okul: mekteb (n)
olanak: îmkân (n)
olay: hedîse (n)
onarım: tamîr (n), tamîrat (n)
onay: tesdîq (n)

öç: heyf (n)
ödemek: heq dayene
ödense: tezmînat (n)
ödev: wezîfe (n)
ödül: xelate (m), mukafat (n)
öfke: hêrs (n), xezeb (n), qehir (n)
öğrenci: telebe (n), teleba (m)
ölçü: peyme (n), mîqyas (n)
ölümlü: fanî, -ye
ölümsüz: ebedî, -ye

parlamentar: mebus, -e
parlatma: beriqlayîş (n)
paydaş: şirik, -e; hîsedar, -e
pekmez: helawe (m), aqît (n),

raf: ref (n)
rahat: rehet, -e
rahibe: rahîbe (m)
rahmet: rehmet (n)
rahmetli: rehmetî, -ye
rakam: reqeme (m)
rakı: reqî (m)
rayiç: rayîc (n)

saat: saete (m)
sabah: siba (n)
saban: alete (m)
sabır: sebir (n)
sabun: sabun (n)

nispet: nisbet (n)
nispi: nisbî, -ye
nişan: nîşan (n)
nizam: nîzam (n)
nokta: nuqta (m)
normal: adetî, -ye
nur: nur (n)
nutuk: nutiq (n)
nüfus: nufus (n)

O

operasyon: emelfiyet (n)
oran: nisbet (n)
organ: aza (n)
ortak: hîsedar, -e; şirik, -e
oyma: neqirnayîş (n)

Ö

önlem: tedbîr (n)
ördek: bette (m)
örf âdet: urf û adet, adet û tore
örnek: nimûne (m), mîsale (m)
övme: wesfdâyîş (n)
özdeş: eynî
özel: arizî, -ye; xususî, -ye; kesî, -ye; şexsî, -ye; zatî, -ye; xas, -e
özellik: xususîyet (n), xasîyet (n)
özendirme: teşwîq (n), teşwîqkerdiş (n)

P

politik: sîyasî, -ye
politika: sîyaset (n)
problem: mesele (n)

R

rekabet: reqabet (n)
resim: resim (n)
resmî: fermî, -ye; resmî, -ye
reyhan: rihan (n)
ruh: ruh (n)
rübai: rubaî (m)
rüşvet: rişwet (n)

S

sac: tewqe (m)
sade: sade
saf: xalis, -e
safi: safî
safran: zeferan (n)

- sağaltma:** tedawî (m)
sağaltman: hekîm, -e
sağanak: qetre (m)
sağlam: mezbut, -e; qayîm, -e
sağlık: sihet (n)
sağtöre: exlaq (n)
sahne: sehne (n)
sahne: sehne (n)
sahte: qelp, -e;
sahur: suhur (n)
sakin: sakîn, -e
salahiyet: selahîyet (n)
salata: salate (n)
sanal: tesewurî, -ye
sanat: senet (n)
sanatçı: senetkar, -e
sanayi: sanayî
sandalye: sandalî (n)
santral: merkezî
saptama: tesbît (n)
saraç: serac, -e
sarrafi: seraf, -e
saten: seten (n)
savaş: ceng (n), herb (n)
savunma: mudafa (m)
saygı: hurmet (n), îhtîram (n)
sayı: tene, hebe (m)
sayın: muhterem, -e
sayma-II: qedrzanayîş (n), qedrdayîş (n),
 hesibnayîş (n)
sebebi: sebeb (n)
sedir: sedir (n)
sedye: sedya (m)
sefer: sefer (n)
sekreter: katib, -e
selam: selam (n)
selamünaleyküm: selamuneleykum
sele (büyük sele): mekube (m),
senet: sened (n)
sepet: sele (m), sepete (m)
sepi: debaxe (m)
setre: setre (n)
- şafak:** şefeç (n), fecir (n)
Şafii: şafî, -ye
şahbeyit: şahbeyte (m)
şahıs: kes, -e; şexs, -e
şair: şâir, -e
şamama: şemamoke (m)
şans: bext (n), siüd (n), talih (n), yom
şap: şeb (n)
- seyir:** seyîr (n)
seyirci: temaşekerdox, -e; seyrkerdox, -e
seyis: seyîs, -e
seyyah: seyah, -e
seyyar: seyar, -e
sifat: sifet (n)
sığınma: îltîca (m)
sınamak: ceribnayene, tecrube kerdene
sınav: îmtihan (n)
sınıf: sinife (m)
sicil: sicîl (n)
sihir: efsûn (n), sêhr (n)
silah: sîleh (n)
simya: sîmya (m)
siyasa: sîyaset (n)
sohbet: sohbet (n)
sokak: zıqaç (n)
soku: cirne (m)
sonra: badê, badê cû
sonrasız: ebedî, -ye; muebed, -e
soru: sual (n)
sorun: mesele (n)
soruşturma: tehqîqat (n)
soruşturmacı: tehqîqatkerdox, -e; mu-
 heqîq, -e
- sosyal:** cematkî
- soytarı:** qeşmer, -e; soterî, -ye
söz: qisa (m), xebere (m), qale (m) qewl
 (n), wad (n)
sözleşme: muqawele (n), muqawelename
 (n)
subay: zabıt, -e
suç: gune (n)
sünnet: sunet (n)
Sünni: sunî, -ye
sürat: suret (n)
sürdürme: domnayîş (n) dewamkerdiş (n)
süre: mudet (n)
sütun: estune (m)
süvari: suwar, -e; suwarî, -ye
süzmeç: sefênayene
- Ş**
- şarap:** şerab (n), mey (m)
şart: merc (n), şert (n)
şehit: şehîd, -e
şeker: şeker
şerbet: şerbet (n)
şeref: şeref (n)
şeyh: şêx, -e
şeytan: şeytan, -e; îblîs (n)

şifa: şîfa (m), weşbîyayış (n)
şifre: şîfre (n)
Şii: şîî, -ye
şiir: şîire (m)
şirin: şîrin, -e

taahhüt: teehud
tabaka-I: tebeq (n), qat (n)
tabiat: tebi'et (n)
tabii: tebiî, -ye
tabure: tabura (m)
tabut: tabut (n)
taciz: tacîz (n)
tahakkuk: tehequq (n)
tahammül: tehemul (n)
tahannebi üzüümü: tehnebî (m)
tahlul: heb (n), zad (n)
tahmin: texmîn (n)
tahsilat: tehsîlkerdiş (n), tehsîlat (n)
tahsis: teksîs (n)
tahta: texte (n)
takibat: taqîbat (n)
takriben: teqrîben
tam: tam, -e
tamam: tamam, -e
tamim: tamîm
tamir: tamîr (n)
tandır: tenûre (m)
tane: tene (m), hebe (m)
tanık: şahid, -e
tanım: terîf (n)
tarım: zîret (n)
tarif: pênas (n), terîf (n)
tarife: tarîfe (m)
tarih: tarîx (n)
tarikât: terîqet (n)
tartışma: munaqeşe (m)
tarz: uslûb (n)
tasdik: tesdîq (n)
tasfiye: tesfîye (m)
taşak: bati (n)
taşıt: wasita (m), wesayît (n)
tat: tehm (n), lezet (n), ekil (n)
tatbik: tetbîq
tatbikat: tetbîqat
tatıl: betlane (n), tehtîl (n)
tatmak: tehm kerdene, tehmnayene
tavsiye: wesî (m), tewsiye (m)
tayin: tayîn (n)
tayyare: teyara (m)
taziye: eza (m), ezayî (m), tezîye (m)

şubat: sibate (m)
şurup: şurub (n)
şuur: şîûr
şüphe: şik (n)

T

tebliğ: teblîx (n)
tecavüz: tecawuz (n)
tecil: tecîl (n)
tecrit: tecrîd (n)
tecrübe: tecrube (n)
tedavi: tedawî (m)
tedbir: tedbîr (n)
tefrika: tefrîqa (m)
tefsir: tefsîr (n)
teftiş: teftîş (n)
teğmen: mulazim, -e
tehlîke: xeter (n), tehluke (n)
teklif: teklîf (n)
tekst: metn (n)
telaş: telaş (n)
temas: temas (n)
temaşa: temaşe (n)
teminat: temînat (n)
temiz: temîz, -e
temsîlci: temsîlkar, -e
tenasüp: tenasub (n)
teneffüs: teneffus (n), mabên (n)
tenzilât: tenzîlat (n)
teolog: îlahîyatnas, -e
teoloji: îlahîyat (n)
ter: ereq (n)
tercüme: tercume (n)
terfi: terfî (n)
tertip: tertîb (n)
terhis: terxîs (n)
tescil: tescîl (n), qeyd (n), qeydkerdiş (n)
tesis: tesîs (n)
tesîsat: tesîsat (n)
teskere: teskere (n)
teslim: teslîm (n)
tespih: tezbîhe (m)
tespit: tesbît (n)
tesviye: teswîye (n)
teşkilat: teşkîlat (n)
teşrif: şerefdayîş (n), teşrîf (n)
teşrifat: teşrîfat (n)
tevhit: tewhîd (n)
tevkîf: tewqîf (n), tewqîfkerdiş (n)
tevkîfevi: hepîsxane (n)
teyze: xale (m), xalike (m), xalete (m)

tıp: tib (n)
ticaret: tîicaret (n)
titr: unwan (n)
tohum: toxim (n), tov (n), bezre (n)
tokat: lekmate (m)
toplama: cemkerdiş (n)
toy-I: naşî, -ye; xeşîm, -e; ecemî, -ye
toy-II (bir kuş): bete (m)
tozluk: saqe (n)
tutukevi: hepîsxane (n)

uçak: teyara (m)
ufuk: ufûq (n)
ulus: millet (n)
umumi: umûmî
us: aqîl (n)
usul: ûsul (n)
uyarı: îqaz (n)

ücret: ucet (n), heq (n)
üretici: hasilker, -e
üretme: tehsîlkerdiş (n), hasilkerdiş (n),
 îstîhsal (n)
üroloji: bewlîye (n)

vaaz: weaze (m)
vade: muhlet (n), wade (n)
vahşi: wehşî, -ye
vakit: zeman (n), wext (n), mehal (n)
varıdat: ameye (n), hasilat (n)
varlık: mewcûdıye (m), mewcûdıyet (n)
vazifeli: wezîfedar, -e
vaziyet: hal (n), wezîyet (n)
veba: weba (m)
vebal: webal (n)
vefat: wefat (n)

yabancı: xerîb, -e; ecnebî, -ye
yabanıl: wehşî, -ye
Yahudi: yahudî, -ye; cihud, -e; benîsraîl
 (n)
yaklaşık: teqrîbî
yalan: zure (m), xîlafe (m)
yalnız: tena, sirf, safî
yanıt: cewab (n)
yani: yanî (bs)
yanlış: xelet, -e; xetayin, -e
yapı: awanî (m), bîna (m), ban (n)
yapışmak: zeliqîyayene,

tutuşma: tafîniyayîş (n)
tuzak: dame (m), dafe (m), dafike (m), feqe
 (m)
tüccar: tacîr, -e
tüketim: serf (n)
tüm: kulî
tümce: cumle (m)
türbe: tîrbe (m)
tüzük: nîzamname (n)

U

uygar: medenî, -ye
uygun: munasib, -e; musaîd, -e; muwafîq,
 -e
uyum: fesale (m)
uzay: feza (m)
uzuv: organ (n), aza (n)

Ü

ürün: mehsul (n)
üslup: uslûb (n)
usul: usûl (n)
üzüntü: kerb (n), keder (n), qesawet (n)

V

vekâlet: wekîliye (m), wekalet (n), wezîriye
 (m), wezaret (n)
vekil: wekîl, -e
velayet: welîyiye (m), welîyi (m), welayet
 (n)
velut: welûd, -e
vesayet: wasîyiye (m), wasîyi (m), wesayet
 (n)
vezne: wezne (n)
vilayet: 1)wîlayet (n)

Y

yapıt: eser (n)
yara: dirbete (m), darbe (m)
yaralı: dirbetin, -e
yararlı: feydedar, -e
yaratma: xelet (n), xeletkerdiş (n), xelet-
 qnayîş (n)
yarışma: musabeqa (m)
yarlık: ferman (n)
yas: eza (m)
yaş-I: emr (n)
yaşam: heyat (n)
yavaş: fesal, ûsul

yayın: neşriyat (n)
yazık: heyf (n)
yazınsal: edebî, -ye
yemeni: yemenî (n)
yer: erd (n)
yerel: meheli, -ye; herêmî, -ye
yerinde: munasib, -e
yetenek: qabilîyet (n)
yeter: kafi
yetki: selahîyet (n)

zahire: zexîre (n)
zahmet: zehmet (n), zehmetî (m),
zalim: zalim, -e; zulmkar, -e
zam: zam (n)
zaman: zeman (n), wext (n), mehal (n)
zarar: zîyan (n), zerar (n)
zarf: zerfe (m)
zatürre: zature (n)
zavallı: fiqare (n), fiqara (m)
zayıf: zeîf, -e
zehir: zehîr (n)
zencefil: zencefil (n)

yıkıntı: xirbe (m)
yırtmaç: qeliş (n)
yorgan: lihêf (n)
yorum: tefsîr (n), tabîr (n)
yön: het (n), cîhet (n)
yönetim: îdare (n)
yönetmelik: telîmatname (n)
yöresel: meheli, -ye; herêmî, -ye
yükümlü: mukelef, -e;

Z

zeytin: zeytune (m)
zımnî: zımnî, -ye
zift: qîr (n), zift (n)
zihin: zihn (n)
zilyet: zîlyed, -e (huq.)
ziraat: zîret (n)
ziyade: zîyade
ziyafet: zîyafet (n)
ziyaret: 1)zîyaret (n) 2)zîyaret (n)
zorluk: zorîye (m), zehmetî (m)
zulüm: zulm (n)
zürafa: zuraf (n), zurafa (m)